

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України
29 березня 2012 року № 384
(у редакції наказу Міністерства освіти і
науки України
від 05 червня 2013 року № 683)

Форма № Н - 3.04

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра гігієни та екології з курсом мікробіології, вірусології та імунології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри

_____ (Погорєлов М.В.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

“27” серпня 2015 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

_____ ПП –Гігієна та екологія_____
(шифр і назва навчальної дисципліни)
напря́м підготовки _____ 12.01 - Медицина _____
(шифр і назва напряму підготовки)
спеціальність _____ 7.12010005 - Стоматологія _____
(шифр і назва спеціальності)
спеціалізація _____
(назва спеціалізації)
інститут, факультет, відділення _____ Медичний інститут _____
(назва інституту, факультету, відділення)

2015 – 2016 навчальний рік

Робоча програма з дисципліни "Гігієна та екологія" для студентів медичних навчальних закладів IV рівнів акредитації МОЗ України за напрямом підготовки 1201 - Медицина, спеціальністю 7.12010005 – Стоматологія.

Розробники: д.мед.н., доц. Погорєлов М.В., в.о. завідувача кафедри,
д.мед.н., проф. Дьяченко А.Г., професор кафедри,
к.мед.н. Галушко Н.А., ст. викладач,
к.мед.н. Курганська В.А., асистент кафедри

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри гігієни та екології з курсом мікробіології, вірусології та імунології.

Протокол від "27" серпня 2015 року № 1.

Завідувач кафедри д.мед.н. _____ (Погорєлов М.В.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____, 20__ рік
_____, 20__ рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>22 - Охорона здоров'я</u> (шифр і назва)		
	Напрямок підготовки <u>12.01 - Медицина</u> (шифр і назва)		
Модулів – 1	Спеціальність: <u>7.12010005 Стоматологія</u>	Рік підготовки	
Змістових модулів – 3		2-й	-
Індивідуальне науково-дослідне завдання -		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		3-й	-
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2,56 самостійної роботи студента – 2,44	Освітньо-кваліфікаційний рівень: <u>Спеціаліст</u>	10 год.	-
		Практичні, семінарські	
		36 год.	-
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		44 год.	-
		Індивідуальні завдання:	
		-	
		Вид контролю:	
Поточний та підсумковий модульний контролю	-		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить 51,11 / 48,89 (%).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета гігієни як навчального предмета в системі медичних знань полягає у розвитку у майбутнього лікаря-стоматолога гігієнічного мислення та його використання для оцінки рівня загального і стоматологічного здоров'я, надання рекомендацій з гігієнічних питань здоровій та хворій людині, використання гігієнічних знань для оптимізації умов праці та лікарняного середовища, профілактики внутрішньолікарняних інфекцій в лікувально-профілактичних закладах, в тому числі стоматологічного профілю, проведення санітарно-освітньої роботи, отриманні навичок оцінки факторів навколишнього середовища та знань про наслідки їх негативного впливу на здоров'я людини, умінь щодо розробки заходів запобігання виникненню несприятливих зрушень у стані здоров'я та захворювань.

Завдання гігієни як основної профілактичної дисципліни полягає у виробленні у майбутнього лікаря-стоматолога переконання в тому, що він повинен не лише надавати стоматологічну допомогу хворим, але й проводити відповідні гігієнічні заходи профілактичного змісту, дотримуватись у своїй подальшій професійній діяльності рекомендацій, санітарних норм і правил, що розроблені та науково-обґрунтовані.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

1. Визначення гігієни як науки, її мету, задачі. Основні закони гігієни. Значення знань гігієни для лікаря-стоматолога.
2. Методи гігієнічних досліджень навколишнього середовища та його впливу на організм людини і здоров'я населення. Специфічні методи гігієни.
3. Структуру та завдання санітарної служби України. Зміст поточного та попереджувального санітарного нагляду.
4. Спектральний склад сонячного випромінювання. Характеристику фізичних властивостей та біологічної дії видимого та інфрачервоного випромінювання. Зрушення у стані здоров'я та захворювання, що виникають внаслідок дії недостатньої і надлишкової сонячної радіації та заходи їх профілактики.
5. Характеристику фізичних властивостей та біологічної дії ультрафіолетового випромінювання. Зрушення у стані здоров'я, що виникають внаслідок дії недостатньої і надлишкової ультрафіолетової радіації, заходи профілактики.
6. Штучні джерела ультрафіолетового та інфрачервоного випромінювання, характеристики фотаріїв. Області застосування УФО у стоматології та медицині.
7. Гігієнічне значення освітлення приміщень. Зорові функції. Зрушення у стані здоров'я та захворювання, що виникають внаслідок впливу недостатньої та надлишкової освітленості.
8. Методи гігієнічної оцінки природного освітлення приміщень, показники.
9. Гігієнічні вимоги до штучного освітлення приміщень. Види та системи штучного освітлення. Характеристику та види освітлювальної арматури. Методику гігієнічної оцінки штучного освітлення приміщень різного призначення, показники.

10. Основи фізіології теплообміну людини та його зв'язок з мікрокліматичним режимом навколишнього середовища. Шляхи тепловіддачі при різних температурних умовах, вологості та швидкості руху повітря.

11. Визначення поняття “мікроклімат”. Види мікроклімату. Фактори, що характеризують мікроклімат. Зрушення у стані здоров'я та захворювання, що виникають внаслідок впливу на організм людини дискомфорту мікроклімату, заходи профілактики.

12. Поняття про «розу вітрів» її практичне використання у запобіжному санітарному нагляді при проектуванні будівництва.

13. Хімічний склад атмосферного повітря, гігієнічне значення окремих його складових. Джерела забруднення атмосферного повітря. Вплив забрудненого повітря на здоров'я населення та санітарні умови життя.

14. Види вентиляції приміщень та її гігієнічне значення. Показники, які використовують для оцінки ефективності вентиляції приміщень.

15. Гігієнічне значення води. Функції води. Гігієнічні вимоги до якості питної води. Епідеміологічне та ендемічне значення води (захворювання, пов'язані із вживанням недоброякісної води).

16. Джерела водопостачання та їх порівняльну гігієнічну характеристику. Загальну схему санітарного обстеження джерел місцевого водопостачання. Гігієнічні показники забруднення води (прямі та опосередковані).

17. Держстандарти на воду господарсько-питного водопостачання. Основи державного санітарно-епідеміологічного нагляду за господарсько-питним водопостачанням (запобіжний та поточний санітарний нагляд). Основні етапи санації (оздоровлення) джерела місцевого водопостачання (криниці).

18. Види, методи та засоби покращання якості питної води. Методи очистки та знезараження води. Методи хлорування фторування та дефторування води.

19. Що таке централізована система водопостачання. Будову та обладнання водопроводу. Основні етапи та послідовність очистки і знезараження води. Зони санітарної охорони вододжерел.

20. Біологічну роль та гігієнічне значення фтору. Вміст фтору у воді поверхневих, підземних і атмосферних природних вододжерел та харчових продуктах, гігієнічні нормативи вмісту фтору у питній воді. Шляхи профілактики карієсу зубів та ендемічного флюорозу.

21. Вплив клімату на здоров'я людини. Кліматоформуючі та кліматохарактеризуючі фактори. Медичну класифікацію клімату. Визначення, види акліматизації, фактори, які впливають на акліматизацію.

22. Погодоформуючі та погодохарактеризуючі фактори. Вплив погоди на здоров'я людини. Гелеометеотропні реакції та їх профілактику.

23. Медичні класифікації погоди, гігієнічне значення показників, які знаходяться в їх основі.

24. Гігієнічне значення ґрунту. Види ґрунтів. Механічну структуру, фізичні властивості та природний склад ґрунтів. Процеси самоочищення ґрунту. Показники санітарного стану ґрунту.

25.Визначення та тлумачення понять індивідуальне та популяційне здоров'я. Визначення поняття здоров'я населення як інтегрального показнику стану навколишнього середовища. Показники здоров'я, що його характеризують.

26.Етапи вивчення впливу забрудненого навколишнього середовища на здоров'я. Методику вибору зон спостереження. Форми та методи проведення досліджень. Якісний та кількісний аналіз.

27.Поняття про раціональне харчування. Гігієнічні принципи раціонального харчування. Поняття про харчовий статус. Види харчового статусу.

28.Класифікація нутрієнтів (харчових речовин) та їх функції в організмі. Фізіолого-гігієнічну характеристику основних харчових речовин (білків, жирів, вуглеводів, мінеральних речовин, вітамінів).

29. Фізіологічні норми харчування для різних груп населення. Показники енергетичної та вітамінної адекватності харчування. Методи додаткової вітамінізації їжі.

30. Методи визначення енерговитрат людини. Поняття про коефіцієнт фізичної активності. Поняття про меню-розкладку. Принципи складання меню-розкладки.

31.Гігієнічні основи організації харчування хворих у лікарнях, зокрема при пошкодженні зубо-щелепного апарату. Аліментарну профілактику основних стоматологічних захворювань.

32. Класифікацію харчових продуктів. Ступені якості харчових продуктів. Захворювання, що можуть передаватися через молоко, хліб, м'ясо, рибу та продукти їх переробки.

33.Харчову та біологічну цінність продуктів тваринного походження (молока та молочних продуктів, м'яса та м'ясних продуктів, риби та рибних продуктів), етапи їх санітарної експертизи.

34. Харчову та біологічну цінність зернових та бобових продуктів, етапи їх санітарної експертизи.

35.Класифікацію аліментарних та аліментарно-зумовлених захворювань, гігієнічні основи їх профілактики.

36.Поняття про харчове отруєння. Характерні ознаки харчового отруєння. Умови, що сприяють його виникненню. Класифікацію харчових отруєнь. Обов'язки лікаря, який перший установив діагноз харчового отруєння.

37. Поняття про здоровий спосіб життя. Гігієнічні основи здорового способу життя. Значення і шляхи профілактики гіпокінезії в сучасних умовах. Принципи загартування. Гігієнічне значення режиму дня. Гігієна відпочинку і сну. Медико-соціальне значення шкідливих звичок, попередження їх виникнення.

38. Визначення та завдання психогігієни.

39.Основи догляду за ротовою порожниною з метою профілактики стоматологічних захворювань. Будову та функції, мікробіологічні особливості ротової порожнини людини. Поняття про природне та штучне чищення зубів.

40.Основи гігієнічної оцінки засобів догляду за зубами: зубних порошків, зубних паст, еліксирів для полоскання (класифікацію, порівняльну характеристику, вимоги до матеріалів для виготовлення).

41.Гігієнічні вимоги до матеріалів для виготовлення, конструкцій та форми зубних щіток, зубочисток, протезування зубів. Методики чистки зубів, режиму

догляду за ротовою порожниною. Правила зберігання засобів догляду за ротовою порожниною.

42. Загальні закономірності росту і розвитку дитячого організму. Гігієнічні принципи складання режиму дня учнів. Особливості гігієнічного нормування добової діяльності учнів.

43. Гігієнічні вимоги до організації навчально-виховної роботи у загальноосвітніх школах.. Вимоги до розкладу занять у школі та методику його оцінки. Порушення у стані здоров'я і захворювання, зумовлені нераціональною організацією навчально-виховного процесу у сучасних загальноосвітніх закладах.

44. Гігієнічні вимоги до навчальних меблів та їх фізіологічне обґрунтування. Правила маркування парт і розсаджування учнів у класі. Зміни в стані здоров'я та захворювання, що можуть виникнути у дітей в результаті використання меблів, які не відповідають гігієнічним вимогам.

45. Методику комплексної оцінки стану здоров'я дітей і підлітків. Критерії і показники здоров'я дітей і підлітків. Групи здоров'я. Групи для проведення фізичного виховання.

46. Основні показники фізичного розвитку. Загальні правила антропометрії. Таблиці стандартів фізичного розвитку. Вимоги до таблиць стандартів.

47. Методи гігієнічної оцінки фізичного розвитку дітей та підлітків. Метод сигмальних відхилень.

48. Фізичну характеристику, класифікацію, вплив на організм людини шуму. Загальні принципи нормування шуму на виробництві, зокрема на робочому місці стоматолога в умовах стоматологічної поліклініки (кабінету). Профілактика "шумової" хвороби.

49. Фізичну характеристику, класифікацію, вплив на організм вібрації. Захворювання, що виникають під впливом вібрації, заходи профілактики, зокрема на робочому місці лікаря-стоматолога.

50. Гігієнічну класифікацію праці. Поняття про небезпечний та шкідливий виробничий фактор. Класифікацію виробничих шкідливостей. Заходи профілактики виробничо обумовлених та професійних захворювань.

51. Поняття про токсичні хімічні речовини як виробничу шкідливість (класифікацію, властивості, біологічну дію, різновиди впливу), заходи профілактики шкідливого впливу.

52. Гострі і хронічні професійні отруєння. Хімічні фактори виробничого середовища в роботі стоматолога та зубного техника (ртуть, свинець, полімерні матеріали тощо), заходи профілактики шкідливого впливу.

53. Класифікацію, властивості, біологічну дію пилу, зміни у стані здоров'я та захворювання, що виникають під впливом пилу, заходи профілактики шкідливого впливу.

54. Гігієнічну характеристику праці та професійної діяльності лікарів-стоматологів різного профілю та зубних техніків. Про вимушене положення тіла і перенапруження окремих груп м'язів як професійну шкідливість. Профілактику захворювань, що спричиняються вимушеним положенням тіла у роботі лікаря-стоматолога та зубного техника.

55. Біологічні фактори, бактеріальне забруднення повітря і інструментарію в стоматологічному стаціонарі, профілактику їх шкідливої дії.

56. Гігієнічні вимоги до облаштування і експлуатації відділень терапевтичної, хірургічної і ортопедичної стоматології та зуботехнічної лабораторії. Гігієнічні основи організації санітарно-протиепідемічного режиму в стоматологічних лікувально-профілактичних закладах. Профілактику внутрішньо-лікарняних інфекцій.

57. Системи будівництва стоматологічних поліклінік та їх порівняльну характеристику. Порядок замовлення, санітарної експертизи та погодження проектів забудови стоматологічних поліклінік. Частина проекту будівництва, їх характеристика.

58. Поняття про іонізуюче випромінювання, його види, дози і одиниці їх вимірювання. Якісні та кількісні характеристики іонізуючих випромінювань. Поняття про радіонукліди. Якісні та кількісні характеристики радіонуклідів.

59. Біологічну дію іонізуючого випромінювання. Сучасні уявлення про її механізми та основні фактори, від яких вона залежить. Основні види променевого ушкодження організму (соматичні, сомато-стохастичні, генетичні) та умови їх виникнення.

60. Основні засоби застосування радіонуклідів та інших джерел іонізуючого випромінювання з діагностичною і лікувальною метою. Правила роботи з відкритими та закритими джерелами іонізуючих випромінювань.

61. Поняття про протирадіаційний захист та радіаційний контроль. Нормування радіаційної безпеки та гігієнічні принципи радіаційного захисту. Особливості організації протирадіаційного захисту персоналу і радіаційної безпеки пацієнтів при проведенні рентгенологічних досліджень.

62. Гігієнічні аспекти Чорнобильської катастрофи та ліквідації її наслідків.

вміти:

1. Оцінювати показники мікроклімату закритих приміщень, в т.ч. стоматологічних закладів (температури, вологості, швидкості руху повітря та радіаційної температури).

2. Визначати стан природного освітлення закритих приміщень, в т.ч. стоматологічних закладів (світловий коефіцієнт, коефіцієнт природного освітлення та ін.); давати йому гігієнічну оцінку.

3. Визначати стан штучного освітлення закритих приміщень, в т.ч. стоматологічних закладів (рівень освітленості, рівномірність його тощо); давати йому гігієнічну оцінку.

4. Визначати інтенсивність ультрафіолетової радіації біологічним методом, розраховувати її еритемну та профілактичну дозу.

5. Оцінювати рівень шуму в приміщенні за результатами досліджень.

6. Давати гігієнічну оцінку забрудненню повітря пилом, хімічними сполуками, мікроорганізмами за результатами лабораторних досліджень.

7. Давати гігієнічну оцінку стану повітряного середовища приміщення за даними лабораторного дослідження.

8. Глумачити метеорологічні, синоптичні і геліогеофізичні показники погоди, визначати медичний тип її, складати медичний прогноз і давати рекомендації щодо профілактики геліометеотропних реакцій.

9. Давати гігієнічну оцінку якості води на підставі результатів обстеження джерела водопостачання і лабораторного аналізу відібраних проб.

10. Визначати оптимальну концентрацію фтору для фторування води в конкретних геохімічних і кліматичних умовах.

11. Оцінювати санітарний стан ґрунту за результатами обстеження території і бактеріологічного та гельмінтологічного аналізу проби.

12. Уміти проводити санітарне обстеження лікувально-профілактичних закладів, зокрема стоматологічних поліклінік і кабінетів, давати гігієнічні рекомендації щодо поліпшення їх санітарного стану.

13. Оцінювати санітарний режим операційної, перев'язочної, палатної секції, лікарняної палати, давати рекомендації по поліпшенню його санітарного стану.

14. Давати гігієнічну оцінку повноцінності харчування за меню-розкладкою, та рекомендації щодо його поліпшення.

15. Розраховувати добові енерговитрати конкретної людини чи закритого колективу (традиційним методом та згідно рекомендацій ВООЗ) та визначати потреби організму (закритого колективу) в харчових речовинах.

16. Вміти проводити розслідування харчових отруєнь, оформляти відповідну медичну документацію.

17. Визначати важкість, напруженість праці за результатами досліджень, давати рекомендації по попередженню перевтоми та оздоровленню умов праці, зокрема медичного персоналу стоматологічних поліклінік (кабінетів).

18. Вміти проводити розслідування професійних отруєнь, оформляти відповідну медичну документацію.

19. Давати гігієнічну оцінку фізичному розвитку дітей і підлітків, визначати приналежність конкретної дитини до відповідної групи здоров'я, давати рекомендації по її оздоровленню.

20. Оцінювати профіль фізичного розвитку дітей та підлітків, давати рекомендації по поліпшенню їх здоров'я.

21. Давати гігієнічну оцінку навчальним приміщенням, шкільним меблям, визначати відповідність їх віковим та антропометричним показникам дітей і підлітків.

22. Організовувати і складати плани проведення періодичних медичних оглядів і обстежень працівників лікувально-профілактичних закладів (рентгенологів, зубних техніків та ін.), давати рекомендації по їх оздоровленню.

23. Володіти методами проведення санітарно просвітньої роботи серед різних груп населення.

24. Оцінювати радіологічну обстановку в рентгенологічних відділеннях та кабінетах, давати гігієнічні рекомендації по усуненню надмірного опромінення персоналу.

Кінцеві цілі вивчення дисципліни:

- Інтерпретувати основні закони гігієнічної науки та загальні закономірності зв'язку здоров'я з факторами і умовами середовища життєдіяльності.
- Інтерпретувати вплив факторів навколишнього середовища на загальне і стоматологічне здоров'я населення.
- Володіти методами гігієнічної оцінки факторів навколишнього середовища та їх впливу на здоров'я населення.
- Обґрунтовувати гігієнічні заходи з профілактики стоматологічних захворювань відповідно до основ чинного законодавства України.
- Використовувати позитивні властивості факторів навколишнього середовища для проведення первинної, вторинної і третинної профілактики загально-соматичних захворювань та захворювань зубо-щелепної системи.
- Володіти знаннями про негативні фактори навколишнього середовища, визначати їх зв'язок зі станом здоров'я і розробляти профілактичні заходи, в тому числі стоматологічного спрямування.
- Планувати гігієнічні заходи для профілактики розповсюдження загальних і стоматологічних захворювань, оцінювати ступінь їх ефективності.
- Обґрунтовувати гігієнічні заходи щодо дотримання здорового способу життя, особистої гігієни, гігієни праці, лікувально-охоронному режиму стоматологічних закладів, планувати впровадження їх у практику охорони здоров'я.
- Володіти основами етики, деонтології, біоетики, використовувати методи психогієни і психопрофілактики у спілкуванні з хворими і персоналом лікувальних закладів.

1. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Гігієнічне значення навколишнього середовища та методи його гігієнічного дослідження

К о н к р е т н і ц і л і

- Усвідомити значення знань з гігієни для лікаря за спеціальністю 7.110106 – “стоматологія” та пріоритетність профілактики перед лікувальною медициною.
- Освоїти закони та методологічні основи гігієни, класифікацію методів гігієнічних досліджень, класифікацію факторів навколишнього середовища та основні закономірності їх впливу на організм людини і здоров'я популяції.
- Ознайомитися з основами санітарного законодавства, методами і засобами запобіжного і поточного санітарного нагляду.
- Оволодіти знаннями про значення повітря, сонячної радіації, клімату, погоди як факторів навколишнього середовища.
- Оволодіти методами використання позитивних властивостей сонячної, в тому числі ультрафіолетової радіації з оздоровчою метою та для профілактики захворювань
- Освоїти принципи і методи оптимізації мікроклімату приміщень житлових, лікарняних, оздоровчих закладів, стоматологічних клінік та кабінетів.

- Оволодіти знаннями про методи і засоби захисту від хімічних забруднень атмосферного повітря та повітря приміщень різного призначення.

- Оволодіти знаннями про значення води як фактору навколишнього середовища.

- Інтерпретувати вплив питної води на загальне та стоматологічне здоров'я. Визначати фактори ризику виникнення загальних захворювань та основних стоматологічних захворювань, пов'язаних з вживанням недоброякісної питної води.

- Оволодіти знаннями значення ґрунту як фактору навколишнього середовища.

- Інтерпретувати вплив ґрунту, його природного складу та забруднювачів на загальне та стоматологічне здоров'я.

Тема 1. Вступ в гігієну та екологію. Гігієна як галузь медичної науки. Основи санітарного законодавства. Місце і значення гігієни в системі медичних наук і практичній діяльності лікаря-стоматолога. Методи гігієнічних досліджень.

Гігієна як наука, методологія вивчення гігієни, методи гігієнічних досліджень.

Визначення гігієни, її мета, завдання, зміст, зв'язок з іншими науками. Профілактична спрямованість вітчизняної медицини, профілактика громадська та особиста, первинна, вторинна та третинна, визначальні пріоритети. Значення знань гігієни для формування професійного мислення та практичної діяльності лікарів різних фахів. Поняття про методологію як вчення про наукове пізнання дійсності. Основи методології гігієни: загальнофілософські закони та категорії, їх використання в гігієні. Теоретичні основи гігієни, їх сутність, внесок найбільш визначних вітчизняних вчених-гігієністів для їх наукового обґрунтування, тлумачення і практичного використання. Методи та методики гігієнічних досліджень, їх класифікація. Методи вивчення стану навколишнього середовища і його гігієнічної оцінки, методи вивчення впливу навколишнього середовища на здоров'я людини. Специфічні методи гігієнічних досліджень.

Поняття про гігієнічний норматив та принципи гігієнічного нормування.

Поняття про гігієнічний норматив, його різновиди, об'єкти, що підлягають нормуванню, значення у проведенні профілактичних заходів. Принципи гігієнічного нормування. Наукові заклади та установи, що здійснюють гігієнічне нормування.

Санітарія як галузь практичної діяльності охорони здоров'я.

Різновиди санітарії. Санітарно-епідеміологічна служба-державна та відомча, структура державної служби в Україні. Запобіжний державний та відомчий санітарний нагляд, його сутність, основні етапи та форми діяльності санітарного лікаря. Поточний державний та відомчий санітарний нагляд.

Основи санітарного законодавства, його найважливіші елементи та значення для реалізації профілактичних заходів.

Історія виникнення, основні етапи розвитку та сучасний стан гігієни.

Емпіричний етап в історії гігієни. Емпірична гігієна в країнах Стародавнього Сходу, Китаю, Греції, Древнього Риму, Росії. Досягнення Гіппократа, Авіценни, Д. Фракасторо, Б. Рамацціні, у галузі профілактичної медицини. Санітарна культура Київської Русі в період емпіричного етапу розвитку гігієни. Діяльність Євпраксії, Феодосія Печерського, Агапіта Печерського, Петра Могили, Данили Самойловича в галузі збереження здоров'я. Погляди М.Я. Мудрова, Г.А. Захар'їна, С.П. Боткіна, М.І. Пирогова на роль профілактичної медицини.

Науково-експериментальний етап розвитку гігієни. Роль М.Петтенкофера, Ф.Ф. Ерісмана, О.П. Доброславина, В.А. Субботіна, Г.В. Хлопіна та інших вчених у становленні науково-експериментального етапу розвитку гігієни.

Становлення гігієнічної науки в Україні. Внесок В.В. Удовенка, В.Я. Підгаєцького, І.Я. Горбачевського, О.В. Корчак-Чепурковського, О.М. Марзеєва, Л.І. Медвідя, П.І. Баранніка, Д.М. Калюжного, В.З. Мартинюка, Г.Х. Шахбазяна, Р.Д. Габовича, Є.Г. Гончарука, І.І. Сліпушкіної.

Внесок визначних російських вчених у розвиток гігієнічної науки ХХ століття.

Внесок визначних російських вчених О.О. Мінха, Ф.Г. Кроткова, З.Г. Френкеля, П.Е. Калмикова, М.Ф. Галаніна, Р.А. Бабаянца, А.А. Летавета, С.Н. Черкінського, В.О. Рязанова, Г.І. Румянцева, Г.І. Сидоренка, Г.І. Сердюковської, Ю.П. Пивоварова, П.О. Золотова, Г.В. Селюжицького та інших у розвиток гігієнічної науки ХХ століття.

Міжнародне співробітництво у гігієнічній науці в сучасний період.

Тема 2. Гігієнічна оцінка променистої енергії. Методика використання ультрафіолетового випромінювання з метою профілактики захворювань і санації повітряного середовища.

Сонячний спектр на межі атмосфери та поверхні Землі. Вплив сонячної активності на живі організми Землі.

Ультрафіолетове випромінювання Сонця, його спектр на межі з атмосферою та на поверхні Землі, біогенна та абіогенна дія, прилади для визначення інтенсивності та особливості їх використання в медицині.

Вплив сонячної радіації на здоров'я населення, в тому числі на розвиток та стан зубо-щелепної системи організму.

Поняття про еритемну та профілактичну дозу. Сонячне "голодування". Ультрафіолетовий клімат.

Штучні джерела ультрафіолетового випромінювання та їх порівняльна гігієнічна характеристика. Використання природної і штучної ультрафіолетової радіації для профілактики захворювань людини, в тому числі стоматологічних.

Тема 3. Гігієнічна оцінка природного та штучного освітлення приміщень.

Видиме випромінювання Сонця та його спектр, гігієнічне значення природного освітлення приміщень різного призначення (житлові, навчальні, виробничі, лікувально-профілактичні тощо).

Вплив освітлення на функції органу зору, стан центральної нервової системи, рівень працездатності лікарів різного профілю та лікарів-стоматологів.

Гігієнічні вимоги до природного освітлення приміщень.

Методика оцінки природного освітлення приміщень.

Зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на рівень природної освітленості приміщень; геометричний, світлотехнічний методи оцінки природного освітлення приміщень.

Гігієнічне значення та гігієнічні вимоги до штучного освітлення.

Методика гігієнічної оцінки штучного освітлення приміщень різного призначення, в тому числі стоматологічних закладів, його показники та оцінка результатів.

Гігієнічна характеристика джерел штучного освітлення.

Види та системи штучного освітлення. Освітлювальна арматура та її гігієнічна оцінка.

Тема 4. Гігієнічна оцінка мікроклімату приміщень. Гігієнічна оцінка якості повітря та ефективності вентиляції

Гігієнічне значення фізичних властивостей повітря (температура, вологість та швидкість руху повітря).

Види і вплив дискомфорту (охладжувального та нагрівного) мікроклімату на теплообмін людини та стан її здоров'я.

Фізіологічні механізми теплообміну і терморегуляції як фактори термостатусу теплокровних організмів: теплопродукція та тепловіддача. Шляхи тепловіддачі: через дихання, через шкіру, з виділеннями.

Хімічні механізми теплопродукції і фізичні механізми тепловіддачі: радіація, проведення (конвекція і кондукція), випаровування.

Фізіологічні зміни в механізмах терморегуляції при нагрівному та охолоджувальному мікрокліматі.

Методика визначення та гігієнічної оцінки температури, вологості і швидкості руху повітря та радіаційної температури.

Прилади для вимірювання температури, вологості та швидкості руху повітря, радіаційної температури та правила роботи з ними.

Методи і показники оцінки комплексної дії мікрокліматичних умов на організм людини (методи фізичного моделювання, ефективно-еквівалентних температур, результуючих температур тощо).

Біоетичні проблеми підтримання мікроклімату житлових і громадських приміщень

Тема 5. Гігієнічне значення повітряного середовища та його гігієнічна оцінка (визначення концентрації CO₂, окислюваності повітря, пилових та бактеріологічних забруднень).

Основні джерела забруднення повітря приміщень комунально-побутового, громадського, виробничого призначення. Критерії та показники забруднення повітря (фізичні, хімічні, бактеріологічні).

Джерела забруднення повітря житлових приміщень та окремих приміщень лікувально-профілактичних закладів (стоматологічних кабінетів, зубо-технічних лабораторій тощо).

Окислюваність повітря та діоксид вуглецю як чутливі непрямі показники забруднення людьми повітря. Вплив різних концентрацій діоксиду вуглецю на організм.

Системи підсилення руху повітря в приміщеннях. Природна та штучна вентиляція. Гігієнічне значення вентиляції приміщень. Види вентиляції приміщень комунально-побутового та виробничого призначення та їх класифікація.

Показники ефективності вентиляції. Необхідний та фактичний об'єм і кратність вентиляції, методи їх визначення.

Кондиціонування повітря. Принципи побудови кондиціонерів.

Тема 6. Гігієнічна оцінка водопостачання. Читання лабораторних аналізів води.

Гігієнічне значення води. Вода як етіологічний фактор захворювань інфекційної та неінфекційної природи, в т.ч. порушень формування та стану зубо-щелепного апарату.

Загальні гігієнічні вимоги до якості питної води, її органолептичних властивостей, хімічного складу та епідемічної безпеки. Вплив органолептичних властивостей питної води на рівень споживання води і стан санітарної культури населення.

Роль води і умов водопостачання у поширенні інфекційних захворювань. Інфекційні захворювання, збудники які передаються через воду (холера, черевний тиф, дизентерія тощо). Роль санітарно-показових мікроорганізмів для оцінки якості питної води за бактеріальним складом.

Гігієнічні показники та нормативи якості питної води (фізичні, органолептичні, хімічний склад) та показники забруднення (хімічні, бактеріологічні – прямі та опосередковані).

Захворювання, що пов'язані з вживанням недоброякісної води. Основні заходи щодо їх профілактики (інфекційного та неінфекційного походження). Проблема макро- і мікроелементозів водного походження. Гігієнічне значення жорсткості води.

Показники якості та забруднення води. Державний стандарт на воду питну (ДСТУ "Вода питна" 2874-82) та Державні стандартні правила і норми (ДсанПін) "Вода питна".

Правила відбору проб води для проведення хімічних та бактеріологічних досліджень. Методика читання лабораторних аналізів води.

Централізована і децентралізована системи водопостачання та їх порівняльна гігієнічна характеристика. Джерела водопостачання та їх порівняльна гігієнічна характеристика. Державний стандарт з вимогами до якості води джерел централізованого господарсько-питного водопостачання. Основні методи очистки, знезараження, знешкодження та дезактивації води. Децентралізована система водопостачання. Гігієнічні вимоги до улаштування і експлуатації

шахтних криниць і каптажів джерелець. Загальна схема улаштування водопроводу з підземних та поверхневих джерел водопостачання. Водопровідна мережа та її особливості улаштування.

Тема 7. Методи покращання якості питної води. Методика визначення вмісту фтору в питній воді. Профілактика карієсу та флюорозу.

Гігієнічні вимоги до якості питної води. Державний стандарт на воду питну. (ДСТУ “Вода питна” 2874-82) та Державні стандартні правила і норми (ДСанПіН) “Вода питна”. Гігієнічні вимоги до якості питної води централізованого господарства питного водопостачання”.

Види, методи та засоби покращання якості питної води.

Методи очистки, знезараження, знешкодження та дезактивації води. Методика коагуляції води.

Методика знезараження води шляхом хлорування за хлорпотребою нормативними дозами хлору та перехлоруванням.

Контроль за якістю проведення очистки та знезараження води.

Будова та обладнання водопроводу. Основні етапи та послідовність очистки і знезараження води.

Зони санітарної охорони вододжерел.

Карієс та ендемічний флюороз як гігієнічна проблема, їх профілактика.

Гігієнічне значення фтору, вплив його недостатнього вмісту його та деяких інших мікроелементів у воді на виникнення карієсу, ендемічного зобу та цілого ряду інших захворювань.

Небезпечність надмірного вмісту у воді різноманітних хімічних речовин природного походження та хімічних сполук антропогенного походження для здоров'я людини.

Ендемічний флюороз та його стадії. Водно-нітратна метгемоглобінемія.

Методика визначення вмісту фтору у питній воді.

Організація та спільне вивчення гігієністами і стоматологами ефективності фторування води для профілактики карієсу зубів, дефторування води для профілактики флюорозу зубів та корекції дози фтору.

Тема 8. Методика гігієнічної оцінки клімато-погодних умов та їх вплив на здоров'я людини. Гігієнічна оцінка санітарного стану ґрунту.

Біосфера, її структура, функціональні зв'язки та місце людини в біосфері.

Атмосфера, її структура та властивості. Природний хімічний склад атмосферного повітря та гігієнічне значення окремих його складових.

Атмосферний тиск та його вплив на організм.

Забруднення атмосферного повітря, основні джерела, види і наслідки. Вплив забрудненого повітря на здоров'я і умови проживання населення.

Санітарна охорона та біобезпека атмосферного повітря.

Клімат та здоров'я людини. Кліматотвірні та кліматохарактеризуючі фактори і показники. Загальні і прикладні (медична, будівельна) класифікації клімату. Клімат, здоров'я і працездатність людини. Акліматизація як складний соціально-гігієнічний процес.

Погода та здоров'я людини. Погодотвірні та погодохарактеризуючі фактори. Види атмосферної циркуляції та основні термобаричні утворення: антициклони, циклони, атмосферні фронти. Прямий і опосередкований вплив погоди на здоров'я людини. Медичні класифікації погоди. Геліометеотропні реакції здорової та хворої людини.

Ґрунт та здоров'я людини. Механічна структура, фізичні властивості та хімічний склад ґрунту. Гігієнічна оцінка різних видів ґрунтів. Процеси та показники самоочищення ґрунту. Оцінка санітарного стану ґрунту за хімічними і біологічними показниками.

Джерела забруднення ґрунту в сучасних умовах індустріалізації та хімізації народного господарства. Вплив забруднення ґрунту на здоров'я і санітарні умови життя населення. Роль ґрунту у виникненні інфекційних захворювань та інвазій, захворювань неінфекційної етіології.

Санітарна очистка населених міст. Системи та споруди для тимчасового зберігання, видалення, знешкодження та утилізації твердих відходів. Сучасні методи знешкодження та утилізації твердих відходів (сміттєпереробні заводи, удосконалені звалища, методи компостування, біотермічні камери тощо).

Рідкі відходи, їх класифікація та санітарно-епідемічне значення.

Каналізування населених міст та його значення в профілактиці інфекційних захворювань. Вплив каналізування населених міст на санітарний стан ґрунту і умови проживання населення.

Методи і споруди для очистки та знезараження рідких побутових стічних вод (у великих населених пунктах, на окремих об'єктах, в т. ч. лікувально-профілактичних та санаторно-оздоровчих закладах).

Тема 9. Методи вивчення впливу денатурованого навколишнього середовища на стан здоров'я населення.

Методологічні та методичні основи вивчення факторів навколишнього середовища та їх впливу на стан здоров'я населення.

Здоров'я населення як інтегральний показник стану навколишнього середовища. Показники здоров'я, що його характеризують.

Принципова схема гігієнічного контролю за умовами праці, побуту та чинниками навколишнього середовища.

Загальна схема вивчення та оцінки взаємозв'язків чинників навколишнього середовища та здоров'я населення.

Основний зміст плану та програми досліджень ступеня негативного впливу забрудненого (денатурованого) середовища на здоров'я населення.

Етапи вивчення впливу забрудненого навколишнього середовища на здоров'я.

Методика вибору зон (районів) спостереження в населеному пункті.

Поняття та критерії здоров'я (загальнопатологічне, індивідуальне теоретичне, індивідуальне фактичне здоров'я населення).

Методи та основні показники вивчення стану здоров'я населення.

Методика якісного (концептуального) аналізу рівня здоров'я населення та її використання у практичній діяльності лікаря.

Методика кількісного аналізу рівня здоров'я населення. Її використання у практичній діяльності лікаря.

Вибір форми проведення досліджень.

Методика якісного (концептуального) аналізу стану навколишнього середовища та “нормованого” прогнозування змін рівня здоров'я населення за станом забруднення атмосферного повітря, води, ґрунту, шумової обстановки.

Методика кількісного аналізу стану навколишнього середовища (шляхом сумачії всіх забруднювачів, експертної оцінки у балах, переваги першого підходу перед бальною оцінкою).

Характеристика можливостей методів математичного моделювання взаємозв'язку кількісних показників рівня здоров'я населення та стану навколишнього середовища:

- кореляційного;
- регресійного;
- факторного;
- дискримінантного;
- вірогідностного Байеса;
- кластер-аналізу;
- кореляційно-регресійного багатфакторного.

Змістовий модуль 2. Гігієнічні основи харчування, здорового способу життя та розвитку дітей і підлітків.

К о н к р е т н і ц і л і

- Оволодіти знаннями про роль харчування як важливого фактору у процесах росту і розвитку організму, профілактики передчасного старіння, збереження та зміцнення загального і стоматологічного здоров'я, підвищення працездатності та стійкості до дії несприятливих факторів навколишнього середовища.

- Інтерпретувати вплив харчування на загальне і стоматологічне здоров'я .

- Оволодіти знаннями про раціональне харчування, його основні принципи, організацію та контроль за його організацією.

- Оволодіти знаннями про роль окремих нутрієнтів, склад і властивості харчових продуктів.

- Визначати та оцінити харчовий статус людини, визначати причини імовірних його порушень, діагностувати аліментарні захворювання, встановлювати зв'язок із стоматологічними захворюваннями.

- Розпізнавати інфекційні захворювання аліментарного походження та харчові отруєння, інтерпретувати функціональні обов'язки лікаря загального профілю під час їх розслідування і профілактики.

- Інтерпретувати вікові та статеві особливості будови та фізіологічного стану організму.

- Визначати особливості впливу екологічних факторів та соціальних умов на розвиток і здоров'я організму дитини.

- Засвоїти провідні засади здорового способу життя, психогігієни та особистої гігієни.

- Оволодіти знаннями про закономірності фізичного та психофізіологічного розвитку дітей і підлітків, вміти організувати оздоровчі заходи, здійснювати гігієнічну оцінку умов виховання і навчання дітей у сім'ї та в дитячих колективах.

- Оволодіти методами комплексної оцінки стану загального та стоматологічного здоров'я дітей і підлітків та факторів, що на нього впливають, методами профілактики дитячих захворювань інфекційної та неінфекційної етіології.

- Ознайомитися з гігієнічними вимогами до планування, обладнання та режиму експлуатації дитячих дошкільних і навчальних закладів різного профілю.

Тема 10. Харчування та здоров'я населення. Наукові основи раціонального харчування.

Соціальна суть проблеми харчування. Фактичний стан харчування населення України. Аліментарна патологія особливості її поширення та класифікація. Продовольча проблема та шляхи її вирішення. Гігієнічні аспекти продовольчої проблеми. Теорії харчування, функції їжі та види харчування. Гігієнічні принципи раціонального харчування. Методи визначення ерговитрат людини та потреба в основних нутрієнтах. Норми фізіологічної потреби у харчових речовинах та енергії для різних груп населення. Методи оцінки адекватності харчування. Поняття про харчовий статус організму.

Фізіолого-гігієнічна роль білків, вуглеводів, жирів, мінеральних речовин та вітамінів. Наукове обґрунтування потреби у білках. Гігієнічні характеристики білків тваринного та рослинного походження. Показники якості білків. Продукти – джерела білків та незамінних мінокислот. Фізіолого-гігієнічна роль жирів. Показники якості жирів різного походження. Фізіолого-гігієнічна роль ненасичених жирних кислот, фосфатидів, стеринів. Наукове обґрунтування потреб організму в жирах. Продукти – джерела жирів. Кулінарні жири. Фізіолого-гігієнічна роль вуглеводів. Наукове обґрунтування потреби організму у простих та складних вуглеводах. Показники якості вуглеводів. Продукти – джерела вуглеводів. Поняття про рафіновані і захищені вуглеводи. Вітаміни, мінеральні солі, смакові речовини, їх фізіолого-гігієнічна роль. Овочі і фрукти як джерело вітамінів і мінеральних речовин. Поняття про доброякісність харчових продуктів.

Лікувальне харчування. Механізми аліментарної регуляції та корекції діяльності органів та систем організму. Аліментарна регуляція та корекція діяльності шлунку, підшлункової залози, печінки та жовчного міхура, кишковика. Аліментарна регуляція діяльності ендокринної системи та обміну речовин, імунобіологічної реактивності організму. Аліментарна регуляція обмінних порушень опорно-рухового апарату, профілактика травм кісток, вплив на шкідливість репаративних процесів. Лікувальні та дієтичні властивості окремих продуктів (молоко, м'ясо, риба, яйця, овочі, фрукти, круп'яні та борошняні

вироби). Технологія приготування дієтичних страв. Характеристика лікувальних дієт. Лікувальні та дієтичні продукти харчування. Продукти та суміші дитячого харчування. Продукти геропротекторної спрямованості. Харчові продукти спеціального призначення. Нетрадиційні види ентерального харчування (зондове, фістульне тощо). Суміші та продукти для ентерального харчування. Парентеральне харчування. Організація лікувально—дієтичного харчування у лікувально-профілактичних установах.

Тема 11. Вивчення адекватності та збалансованості харчування. Методика оцінки харчового статусу та вітамінної забезпеченості організму людини.

Методи вивчення енерговитрат. Одиниці енерговитрат. Індивідуальні особливості енергетичного обміну. Поняття про величину основного обміну. Рекомендовані величини фізіологічної потреби в енергії. Поняття про коефіцієнт фізичної активності. Методика розрахунку енерговитрат хронометражно-табличним методом. “Норми фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах та енергії” . Принципи харчування людей різних за віком груп, професій, спортсменів.

Поняття про харчовий статус організму, методи його визначення та оцінки. Показники і ознаки, що характеризують порушення білкового, жирового, вуглеводного, вітамінного та мінерального статусів. Методи визначення та критерії оцінки харчового статусу організму.

Методи вивчення фактичного харчування населення за меню-розкладкою.

Норми фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах та енергії” (1999р.).

Методи оцінки адекватності харчування, його раціональної корекції відповідно індивідуальним фізіологічним потребам у енергії та харчових речовинах (білках, жирах, вуглеводах, мінеральних речовинах, вітамінах).

Тема 12. Гігієнічна оцінка ступеня якості та методика експертизи харчових продуктів.

Фізіолого-гігієнічна роль білків. Наукове обґрунтування потреби у білках. Гігієнічні характеристики білків тваринного та рослинного походження. Показники якості білків. Джерела білків і незамінних амінокислот.

Фізіолого-гігієнічна роль жирів. Показники якості жирів різного походження. Фізіолого-гігієнічна роль ненасичених жирних кислот, фосфоліпідів, стеринів. Наукове обґрунтування потреб організму в жирах. Джерела жирів. Кулінарні жири. “Перегріті жири”.

Фізіолого-гігієнічна роль вуглеводів. Наукове обґрунтування потреби організму у простих та складних вуглеводах. Показники якості вуглеводів. Джерела вуглеводів. Поняття про рафіновані і “захищені” вуглеводи.

Вітаміни, мінеральні солі, смакові речовини та їх фізіолого-гігієнічна роль і значення у профілактиці та лікуванні стоматологічних захворювань. Джерела вітамінів і мінеральних речовин. Мікро- і макроелементози, їх прояви та профілактика.

Гігієнічна та нутріціологічна характеристика основних продуктів харчування. Молоко та молочні продукти. М'ясо та м'ясопродукти. Риба, рибопродукти, продукти моря. Яйця. Овочі, фрукти, ягоди, зернові, бобові та олійні продукти.

Тема 13. Гігієнічні проблеми харчування в умовах забрудненого навколишнього середовища та шкідливих виробництв.

Контамінанти у харчових продуктах (нітриди, пестициди та залишки мінеральних добрив, важкі метали, радіонукліди тощо у продовольчій сировині і харчових продуктах) та їх гігієнічне значення.

Поняття про продукти лікувально-профілактичного призначення та їх класифікація.

Поняття про харчові добавки, їх класифікація, призначення та застосування у харчовій промисловості. Поняття про генетично-модифіковані продукти.

Тема 14. Теоретичні аспекти та методи профілактики аліментарних та аліментарно-зумовлених захворювань. Методика розслідування випадків харчових отруєнь.

Поняття про аліментарні захворювання. Класифікація аліментарно-зумовленої патології. Аналіз світового досвіду у профілактиці аліментарних та аліментарно-обумовлених захворювань. Аліментарна дистрофія. Квашиоркор. Надлишкове харчування, його роль в формуванні серцево—судинних та інших патологій. Аліментарна профілактика атеросклерозу. Авітамінози, гіповітамінози, їх прояви і профілактика. Нормування вітамінів. Продукти – джерела окремих вітамінів (С і Р, груп В, А, Д, Е, К). Аліментарна профілактика хвороб обміну. Мікроелементози та їх профілактика.

Харчові отруєння, їх класифікація.

Харчові токсикоінфекції, етіологія, патогенез, профілактика.

Бактеріальні токсикози. Ботулізм, етіологія, патогенез, профілактика.

Стафілококовий токсикоз, етіологія, патогенез, профілактика.

Харчові отруєння немікробної природи. Значення харчових ланцюгів в міграції токсичних і радіоактивних речовин з різних об'єктів навколишнього середовища до організму людини. Значення залишкових кількостей хімічних речовин в харчових продуктах.

Профілактика харчових отруєнь мікробної, немікробної природи та нез'ясованої етіології, обов'язки лікаря при розслідуванні харчових отруєнь та в їх профілактиці.

Роль аерогенних, гнійних захворювань, здорового носійства збудників кишкових інфекцій серед персоналу харчоблоків у виникненні харчових отруєнь мікробної природи та інфекцій.

Особиста гігієна працівників закладів громадського харчування.

Тема 15. Аліментарна профілактика основних стоматологічних захворювань.

Зв'язок харчування з виникненням та розвитком основних стоматологічних захворювань.

Нутрієнтний склад харчового раціону та його імовірний вплив на розвиток стоматологічних захворювань. Гігієнічне значення харчових речовин (білки, вуглеводи, мінеральні речовини, вітаміни) та продуктів харчування у профілактиці стоматологічних захворювань.

Гігієнічні основи використання продуктів харчування відповідно до вікових, професійних та індивідуальних особливостей організму людини.

Поняття про біологічно активні добавки.

Дієтичне харчування при лікуванні стоматологічних захворювань.

Тема 16. Вчення про здоров'я дітей і підлітків. Стан здоров'я школярів та фактори, що його формують. Гігієнічні основи організації навчальної та позанавчальної діяльності учнів різного віку. Основи психогігієни та особистої гігієни.

Стан здоров'я дітей та підлітків і фактори, що його формують. Основи комплексної оцінки стану здоров'я учнів Розподіл дітей та підлітків за групами у відповідності до стану здоров'я. Фізичний розвиток як показник стану здоров'я. Методи вивчення та гігієнічної оцінки соматоскопічних, соматометричних і фізіометричних показників здоров'я дитини. Регіональні антропометричні нормативи. Сучасні уявлення про епохальну та внутрішньовікову акселерацію (біологічний та календарний вік).

Основи гігієнічного нормування добового режиму навчально-виховного процесу. Шкільна зрілість. Особливості навчання дітей шестирічного віку. Визначення готовності дітей до навчання у школі. Гігієнічні принципи оптимізації навчальної діяльності сучасних школярів. Організація та гігієна розумової праці.

Гігієна трудового виховання. Гігієнічні вимоги до змісту, режиму, та умов трудового та політехнічного навчання. Професійна орієнтація та її провідні складові (професійна інформація, розвиток умінь, здібностей та схильностей, професійна консультація, професійна адаптація). Лікарсько-професійна консультація. Поняття про професійний відбір.

Поняття про рухову активність. Профілактика гіпокінезії. Фізична культура як один з найважливіших елементів особистої гігієни в сучасних умовах. Види фізичної культури, гігієнічне значення ранкової гігієнічної гімнастики і перебування на свіжому повітрі. Дозування фізичних навантажень та їх контроль. Гігієна фізичного виховання та особливості розподілу дітей і підлітків на медичні групи.

Загартовування. Визначення поняття, фактори загартовування. Принципи, методи та режим загартовування за допомогою Сонця, повітря, води. Вимоги до організації, планування та режиму роботи аераріїв, соляріїв та фотаріїв.

Психогігієна як галузь гігієнічної науки. Психогігієнічні основи раціональної організації повсякденної діяльності людини.

Тема 17. Гігієнічна оцінка навчально-виховного процесу та дитячих меблів

Земельна ділянка дитячих закладів як важливий фактор оздоровлення.

Гігієнічні вимоги до планування, улаштування, обладнання і санітарно-технічного благоустрою школи та класу.

Методика гігієнічної оцінки планування, оснащення та утримання навчально-виховних дошкільних закладів і шкіл.

Основні розміри навчальних меблів та їх гігієнічна оцінка.

Навчальні меблі, їх тип, кількість посадочних місць, матеріал з якого вони виготовлені, колір та санітарно-технічний стан.

Методика гігієнічної оцінки навчального кабінету (шкільного класу).

Шкільна зрілість. Поняття про режим дня, їх типи. Види діяльності.

Гігієна навчальних занять у школі. Організація навчально-виховного процесу в закладах освіти нового типу. Методика гігієнічної оцінки режиму дня, розкладу уроків та організації проведення уроку в школі.

Організація харчування дітей в дитячих дошкільних та шкільних навчально-виховних закладах та контроль за ним.

Гігієна фізичного виховання дітей і підлітків. Поняття про рухову активність. Профілактика гіпокінезії. Основні види, форми та засоби фізичної культури.

Гігієна трудового та політехнічного навчання дітей і підлітків.

Гігієнічні основи професійної орієнтації.

Тема 18. Методи оцінки стану здоров'я та фізичного розвитку дітей і підлітків.

Фактори та умови навколишнього середовища, що впливають на формування здоров'я дітей і підлітків

Методика комплексної оцінки стану здоров'я дітей і підлітків. Основні критерії здоров'я. Розподіл дітей і підлітків за групами здоров'я.

Стоматологічне здоров'я дітей і підлітків.

Фізичний розвиток як провідний показник стану здоров'я. Основні показники та регіональні стандарти фізичного розвитку.

Методики гігієнічної оцінки фізичного розвитку індивідууму та дитячого колективу. Регіональні стандарти фізичного розвитку. Сучасні уявлення про акселерацію та ретардацію. Поняття про біологічний та календарний вік.

Змістовий модуль 3. Гігієна та охорона праці в медицині. Гігієнічні основи діяльності лікувально-профілактичних закладів.

Конкретні цілі:

- Оволодіти знаннями про лікувально-профілактичні обов'язки лікаря-стоматолога, його роботу в лікарсько-соціальних експертних комісіях (ЛСЕК) та лікарсько-трудова експертних комісіях (ЛТЕК), лікарсько-контрольних комісіях (ЛКК).

- Аналізувати санітарне законодавство в галузі гігієни і охорони праці, обґрунтовувати висновки на основі облікової та звітної документації.
- Засвоїти класифікацію небезпечних і шкідливих факторів процесу праці та виробничого середовища, вміти розпізнавати обумовлені ними порушення у стані здоров'я працюючих.
- Засвоїти небезпечні і шкідливі професійні фактори стоматологічних спеціальностей, методи та засоби профілактики їх несприятливої дії на організм людини.
- Оволодіти знаннями про причини виникнення професійних захворювань і отруєнь, методи і засоби їх розпізнавання, розслідування та профілактики.
- Обґрунтувати проведення профілактичних заходів у охороні праці відповідно до основ чинного законодавства України.
- Оволодіти знаннями про гігієнічні вимоги до внутрішнього планування лікувально-профілактичних закладів, зокрема стоматологічного профілю, приймальних відділень, палатних секцій, операційних, маніпуляційних, стоматологічних кабінетів, лабораторних та допоміжних приміщень.
- Вміти організувати санітарний режим експлуатації стоматологічних закладів, інших лікарняних та оздоровчих закладів, заходи щодо профілактики виникнення та поширення внутрішньолікарняних інфекцій.
- Володіти принципами медичної етики та деонтології, запобігати виникненню ятрогеній, сприяти соціально-психологічній адаптації хворих до лікарняної обстановки, використовувати методи і засоби психогігієни та психопрофілактики.
- Планувати заходи щодо дотримання здорового способу життя, особистої гігієни та впроваджувати їх в практику охорони здоров'я.
- Обґрунтовувати необхідність, методи та засоби гігієнічного догляду за ротовою порожниною як засобу профілактики стоматологічних захворювань.
- Оволодіти знаннями про біологічну дію та безпеку для здоров'я людини іонізуючих факторів природного і техногенного походження та методи і засоби захисту від них на виробництві, в медицині, для населення в цілому.
- Використовувати методи і засоби радіаційного контролю при роботі з джерелами іонізуючих випромінювань на виробництві та у медицині на підставі "Норм радіаційної безпеки (НБР-97)" та інших законодавчих документів.
- Вміти організувати та забезпечити протирадіаційний захист персоналу і пацієнтів в рентгенологічних та радіологічних підрозділах лікувально-профілактичних закладів.

Тема 19. Праця і здоров'я. Класифікація чинників виробничого середовища. Гігієнічна характеристика фізичних, хімічних та біологічних чинників виробничого середовища.

Праця та здоров'я населення. Зміни фізіологічних процесів в організмі людини під час роботи. Поняття про професійні шкідливості і професійні захворювання та їх класифікація. Захворювання, пов'язані з високим рівнем нервово-психічного напруження, інтенсифікацією виробничих процесів. Монотонність праці, її профілактика. Вимушене положення тіл і профілактика

захворювань, пов'язаних з ним. Поняття про важкість, шкідливість, небезпечність та напруженість праці. Санітарне законодавство в галузі гігієни праці. Провідні профілактичні заходи щодо запобігання несприятливого впливу професійних шкідливостей.

Шум як фактор середовища проживання у сучасних умовах. Звук і шум та їх гігієнічна характеристика. Визначення поняття, основні фізичні характеристики і одиниці (частота, сила звукового тиску, гучність шуму). Поняття про абсолютну та відносну шкали звукового тиску. Основні джерела виробничого і комунального шуму та рівні шуму, що вони утворюють. Дія шуму на організм, вплив на здоров'я та працездатність. Шумова хвороба, її механізм, прояви та профілактика. Гігієнічне регламентування виробничого та комунального шуму. Запобігання виявлення впливу дії шуму в лікувально-профілактичних закладах. Індивідуальні протишумові пристрої.

Вібрація, основні фізичні характеристики, виробничі і комунальні джерела вібрації. Негативний вплив вібрації на здоров'я людини та його профілактика.

Гігієнічні особливості впливу електромагнітного випромінювання на організм людини. Електромагнітне поле радіочастот, його роль як фактор навколишнього середовища в сучасних умовах, гігієнічна регламентація та заходи профілактики негативного впливу. Гігієнічні особливості впливу на організм людини лазерного випромінювання.

Хімічні фактори виробничого середовища, професійні отруєння та їх профілактика. Канцерогенні, мутагенні, алергенні чинники на виробництві та профілактика їх впливу. Виробничий пил, його класифікація, профілактика шкідливої дії. Методика виявлення та розслідування випадків професійних отруєнь. Біологічні фактори на виробництві та профілактика, їх несприятливої дії.

Тема 20. Гігієнічна оцінка шуму та вібрації.

Робота і праця, визначення понять. Соціально-біологічна роль праці. Фізіологія праці. Зміни фізіологічних процесів в організмі людини під час роботи. Втома та перевтома. Профілактика перевтоми. Гігієна фізичної розумової праці.

Фактори виробничого середовища та трудового процесу. Шкідливі чинники виробничого процесу, пов'язані з перенапруженням окремих органів і систем та неправильною організацією трудового процесу.

Фізичні фактори виробничого середовища в роботі стоматолога (шум, вібрація, ультрафіолетове випромінювання, рентгенівське випромінювання, ультразвук, надвисокі та ультрависокі частоти), профілактика шкідливого впливу.

Визначення понять "шум" та "вібрація". Класифікація шуму та вібрації.

Фізичні властивості і біологічна дія шуму та вібрації.

Прилади і одиниці вимірювання шуму та вібрації.

Зрушення у стані здоров'я та захворювання, що зумовлені впливом шуму та вібрації.

Допустимі рівні шуму та вібрації на промисловому підприємстві, в навчальних приміщеннях, у лікарні.

Заходи щодо профілактики несприятливого впливу шуму та вібрації.

Тема 21. Гігієнічна оцінка впливу токсичних хімічних речовин. Методика розслідування випадків професійних захворювань та отруєнь.

Хімічні фактори виробничого середовища в роботі стоматолога та зубного техника (ртуть, свинець, полімерні матеріали тощо). Захворювання, що ними зумовлені, заходи профілактики тощо.

Класифікація виробничих шкідливостей.

Виробничо обумовлені та професійні захворювання.

Гігієнічна класифікація праці.

Заходи профілактики виробничо обумовлених та професійних захворювань.

Пил як виробнича шкідливість (класифікація, властивості, біологічна дія, методи визначення кількості пилу в повітрі, зміни у стані здоров'я та захворювання, заходи щодо профілактики).

Токсичні хімічні речовини як виробнича шкідливість (класифікація, властивості, біологічна дія, методи визначення, зміни у стані здоров'я та захворювання, заходи щодо профілактики).

Правила відбору проб повітря з метою визначення ступеня його забруднення токсичними хімічними речовинами.

Методики дослідження вмісту пилу та хімічних речовин у повітрі робочої зони.

Біологічні фактори, бактеріальне забруднення повітря і інструментарію в стоматологічному стаціонарі та профілактика їх шкідливої дії.

Заходи щодо оздоровлення умов праці медичних працівників. Засоби індивідуального захисту від шкідливих і небезпечних факторів виробничого середовища (в кабінетах терапевтичної стоматології, стаціонарах хірургічної та ортопедичної стоматології, зубо-технічних лабораторіях).

Профілактика шкідливого впливу виробничих чинників на організм, особливості поширення стоматологічних захворювань на організм працюючих у несприятливих виробничих умовах.

Розпізнавання та розслідування випадків професійних отруєнь і захворювань лікарів-стоматологів, нормативна та інструктивна документація.

Впровадження профілактичних заходів щодо запобігання виникнення професійних захворювань і отруєнь. Оформлення необхідної документації з питань розслідування випадків професійних отруєнь та захворювань.

Тема 22. Особливості комбінованої, комплексної та поєднаної дії шкідливих речовин на організм лікаря-стоматолога та зубного техника.

Гігієнічні особливості умов праці та стану здоров'я лікарів-стоматологів та зубних техніків в умовах комбінованої, комплексної та поєднаної дії шкідливих речовин на їх організм. Заходи щодо оздоровлення умов праці медичних працівників стоматологічних закладів.

Тема 23. Гігієна лікувально-профілактичних закладів. Гігієна та охорона праці лікаря-стоматолога. Радіаційна гігієна. Гігієнічні основи протирадіаційного захисту в лікувально-профілактичних закладах загальносоматичного та стоматологічного профілю

Значення оптимального гігієнічного режиму лікувально-профілактичних закладів як умов підвищення ефективності лікування, профілактика внутрішньолікарняних інфекцій, створення безпечних умов праці медичного персоналу та їх поліпшення. Сучасні системи забудов лікарень, їх гігієнічна оцінка та перспективи удосконалення. Гігієнічні вимоги до розміщення лікарень. Генеральний план забудови лікарняної ділянки, гігієнічні вимоги до його основних показників (площа, щільність забудови та озеленення, взаєморозміщення будівель, благоустрій), функціональне зонування ділянки.

Гігієнічні вимоги до планування, оздоблення, обладнання і режиму роботи стоматологічних відділень: терапевтичного, хірургічного, ортопедичного дитячого. Санітарно-гігієнічний і протиепідемічний режим у лікарні та поліклініці. Основні гігієнічні вимоги до санітарної обробки хворих, їх туалету, зміни білизни. Режим і засоби вологого прибирання приміщень, їх вентиляції, видалення і знешкодження твердих відходів, знезараження і каналізування стічних вод в лікувальних закладах. Внутрішньолікарняні інфекції, їх розповсюдженість та причини. Система санітарно-гігієнічних заходів щодо профілактики госпітальних інфекцій. Професійні шкідливості і особливості праці та здоров'я медичних працівників різного фаху (хірургів, акушерів, інфекціоністів, реаніматорів, анестезіологів, маніпуляційних сестер тощо). Гігієна праці стоматологів.

Іонізуюче випромінювання як чинник навколишнього середовища, їх джерела: природні, техногенно-підсилені природного походження, індустріальні.

Класифікація іонізуючих випромінювань за природою та походженням. Якісні та кількісні характеристики іонізуючих випромінювань та радіонуклідів, їх одиниці.

Біологічна дія іонізуючих випромінювань. Сучасні уявлення про її механізми та умови від яких вона залежить.

Детерміністичні та стохастичні ефекти опромінення людей, умови їх виникнення та використання цих знань в практичній діяльності лікарів.

Радіаційна безпека населення в місцях його мешкання та чинники, що її визначають.

Закономірності формування променевого навантаження населення, його гігієнічна оцінка та шляхи зниження. Законодавчі та нормативні документи. Біоетичні аспекти впливу радіаційного чинника на людину.

Тема 24. Гігієнічна оцінка лікувально-профілактичних закладів стоматологічного профілю. Гігієнічна оцінка умов перебування хворих та праці медичного персоналу, в стоматологічній поліклініці.

Сучасні системи забудови лікарень (централізована, децентралізована, павільйонна, змішана, централізовано-блочна) їх порівняльна гігієнічна оцінка та перспективи удосконалення. Гігієнічні вимоги до земельних ділянок розміщення лікарень.

Гігієнічні вимоги до основних показників забудови (віддаленість від джерел забруднення повітря, ґрунту, площа, щільність забудови та озеленення,

взаєморозташування будівель, санітарний благоустрій ділянки), функціональне зонування території.

Гігієнічні вимоги до планування, обладнання і режиму експлуатації відділень: приймальних (для соматичних, інфекційних, дитячих відділень), терапевтичного, хірургічного та інфекційного профілю, дитячих відділень, спеціалізованих лікарень (психоневрологічних, фтизіатричних тощо).

Палатна секція та її склад, лікарняна палата та варіанти її планування і обладнання для соматичних хворих, інфекційних, психічних, реанімації, реабілітації. Особливості планування боксів і напівбоксів в інфекційних та дитячих відділеннях лікарні.

Гігієнічні вимоги до площі і об'єму палат та їх наукове обґрунтування.

Вимоги до орієнтації вікон палат, мікроклімату, повітряного середовища, освітлення, опалення, вентиляції, шумового режиму.

Стоматологічна поліклініка. Гігієнічні вимоги до улаштування і експлуатації відділень терапевтичної, хірургічної і ортопедичної стоматології та зуботехнічної лабораторії.

Санітарно-технічний благоустрій стаціонару та поліклініки (наявність водопостачання, каналізація, вентиляція, електрозабезпечення тощо).

Гігієнічні основи організації санітарно-протиепідемічного режиму в стоматологічних лікувально-профілактичних закладах.

Гігієнічні вимоги до стоматологічного устаткування, інструментарію, правила його утримання та знезараження.

Тема 25. Гігієнічні основи організації санітарно-протиепідемічного режиму в стоматологічних лікувально-профілактичних закладах.

Внутрішньолікарняні інфекції та шляхи її передачі.

Профілактика внутрішньолікарняних інфекцій в закладах стоматологічного профілю.

Особливості організації дезінфекційно-стерилізаційного режиму в стоматологічних закладах.

Лабораторно-інструментальний нагляд за дотриманням санітарно-гігієнічних та протиепідемічних вимог щодо утримання та експлуатації стоматологічних закладів.

Методи об'єктивного контролю за дотриманням гігієнічних умов в стоматологічних закладах.

Тема 26. Методика контролю протирадіаційного захисту персоналу і радіаційної безпеки пацієнтів при застосуванні іонізуючих випромінювань в лікувальних закладах.

Іонізуючі випромінювання як виробнича шкідливість.

Основні дози опромінення та їх характеристика.

Поняття протирадіаційного захисту персоналу і радіаційної безпеки пацієнтів при застосуванні радіонуклідів та інших джерел іонізуючих випромінювань.

Радіаційна безпека пацієнтів та персоналу під час проведення рентгенологічних досліджень у стоматології.

Радіаційний контроль за виробничим середовищем та індивідуальними дозами опромінення персоналу, медичний контроль за здоров'ям працюючих.

Принципи радіаційної небезпеки.

Поняття про закриті та відкриті джерела іонізуючих випромінювань, особливості радіаційної небезпеки і протирадіаційного захисту при роботі з ними.

Противрадіаційний захист працюючих з радіонуклідами та іншими джерелами іонізуючих випромінювань як гігієнічна проблема, її сутність та основні принципи реалізації:

Гігієнічне нормування іонізуючих випромінювань Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97), їх значення та основні положення. Основні санітарні правила протирадіаційного захисту України – (ОСПУ-01).

Тема 27. Розрахункові методи оцінки радіаційної безпеки та параметрів захисту населення від зовнішнього опромінення.

Медичні рентгенодіагностичні діагностичні процедури для населення та працівників стоматологічних закладів як основні компоненти променевого навантаження людей, їх гігієнічна оцінка та спеціальні заходи по зниженню рівня їх внеску в сумарну дозу опромінення.

Умови, які визначають радіаційну небезпеку при роботі з радіонуклідами та іншими джерелами іонізуючих випромінювань.

Правила роботи з відкритими та закритими джерелами іонізуючих випромінювань. Поняття про групи радіаційної небезпеки радіонуклідів та класи робіт з відкритими радіоактивними речовинами.

Гігієнічні вимоги до улаштування, планування та обладнання рентгенологічного і радіологічного відділень лікарні.

Медичний нагляд за персоналом та санітарно-дозиметричний контроль у рентгенологічному і радіологічному відділеннях лікарні.

Шляхи зниження променевого навантаження персоналу і пацієнтів лікувальних закладів.

Регламенти радіаційної безпеки для персоналу і пацієнтів лікувальних закладів.

Обов'язкові засоби індивідуального радіаційного захисту.

Тема 28. Гігієнічні засади здорового способу життя та особиста гігієна. Особиста гігієна як галузь гігієнічної науки, її зміст та значення для збереження і зміцнення здоров'я в сучасних умовах. Гігієна тіла (шкіри та волосся). Сучасні миючі засоби, їх гігієнічна оцінка. Гігієна порожнини рота та зубів, засоби по догляду за ними. Гігієнічні основи догляду за ротовою порожниною.

Здоровий спосіб життя, визначення, зміст. Особиста гігієна як галузь гігієнічної науки, її зміст та значення для збереження і зміцнення здоров'я в сучасних умовах.

Гігієна тіла та ротової порожнини. Сучасні засоби догляду за порожниною рота (зубні щітки, пасти, еліксири тощо), вимоги до матеріалів щодо їх виготовлення і готових виробів та їх гігієнічна оцінка.

Загартовування, визначення поняття. Фактори та принципи загартовування.

Фізична культура як один з найважливіших елементів особистої гігієни в сучасних умовах. Види фізичної культури, значення ранкової гігієнічної гімнастики, перебування на свіжому повітрі, прогулянок для попередження захворювань.

Основи психогігієни. Ятрогенне, лікувальне профілактичне значення слова у побуті, на виробництві, у взаєминах між лікарем та хворим. Психологічні принципи оптимізації повсякденної діяльності людини. Рухова активність. Поняття про активний та пасивний відпочинок. Гігієна сну.

Гігієна одягу та взуття. Негативні наслідки для здоров'я активного та пасивного паління тютюну. Несприятливий вплив на здоров'я надмірного вживання алкоголю. Наркоманії і токсикоманії та їх шкідливий вплив на здоров'я.

Медико-соціальні проблеми, значення, шляхи та засоби профілактики шкідливих звичок.

Засоби догляду за порожниною рота та їх гігієнічна оцінка.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Усього	у тому числі				
		Л	П	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Гігієнічне значення навколишнього середовища та методи його гігієнічного дослідження						
Тема 1. Вступ в гігієну та екологію. Гігієна як галузь медичної науки. Основи санітарного законодавства. Місце і значення гігієни в системі медичних наук і практичній діяльності лікаря-стоматолога. Методи гігієнічних досліджень.	3		2			1
Тема 2. Гігієнічна оцінка променистої енергії. Методика використання ультрафіолетового випромінювання з метою профілактики захворювань і санації повітряного середовища.	3	1	1			1
Тема 3. Гігієнічна оцінка природного та штучного освітлення приміщень.	3	1	1			1
Тема 4. Гігієнічна оцінка мікроклімату приміщень. Гігієнічна оцінка якості повітря та ефективності вентиляції.	2		1			1
Тема 5. Гігієнічне значення повітряного середовища та його гігієнічна оцінка (визначення концентрації CO ₂ , окислюваності повітря, пилових та бактеріологічних забруднень).	3		1			2
Тема 6. Гігієнічна оцінка водопостачання. Читання лабораторних аналізів води.	3		2			1
Тема 7. Методи покращання якості питної води. Методика визначення вмісту фтору в питній воді.	3		2			1

Профілактика карієсу та флюорозу.					
Тема 8. Методика гігієнічної оцінки клімато-погодних умов та їх вплив на здоров'я людини. Гігієнічна оцінка санітарного стану ґрунту. Санітарна очистка населених місць.	5		4		1
Тема 9. Методи вивчення впливу денатурованого навколишнього середовища на стан здоров'я населення.	1				1
Разом за змістовим модулем 1	26	2	14		10
Змістовий модуль 2. Гігієнічні основи харчування, здорового способу життя та розвитку дітей і підлітків.					
Тема 10. Харчування та здоров'я населення. Наукові основи раціонального харчування.	3	1	1		1
Тема 11. Вивчення адекватності та збалансованості харчування. Методика оцінки харчового статусу та вітамінної забезпеченості організму людини.	3		1		2
Тема 12. Гігієнічна оцінка ступеня якості та методика експертизи харчових продуктів.	3		2		1
Тема 13. Гігієнічні проблеми харчування в умовах забрудненого навколишнього середовища та шкідливих виробництв.	2	1			1
Тема 14. Теоретичні аспекти та методи профілактики аліментарних та аліментарно-зумовлених захворювань. Методика розслідування випадків харчових отруєнь.	4	1	2		1
Тема 15. Аліментарна профілактика основних стоматологічних захворювань.	1				1
Тема 16. Вчення про здоров'я дітей і підлітків. Стан здоров'я школярів та фактори, що його формують. Гігієнічні основи організації навчальної та позанавчальної діяльності учнів різного віку. Основи психогігієни та особистої гігієни.	3		1		2
Тема 17. Гігієнічна оцінка навчально-виховного процесу, дитячих меблів та предметів дитячого побуту.	4	1	2		1
Тема 18. Методи оцінки стану здоров'я та фізичного розвитку дітей і підлітків.	3		1		2
Разом за змістовим модулем 2	26	4	10		12
Змістовий модуль 3. Гігієна та охорона праці в медицині. Гігієнічні основи діяльності лікувально-профілактичних закладів.					
Тема 19. Праця і здоров'я. Класифікація чинників виробничого середовища. Гігієнічна характеристика фізичних, хімічних та біологічних чинників виробничого середовища.	3	1	1		1
Тема 20. Гігієнічна оцінка шуму та вібрації.	3	1	1		1
Тема 21. Гігієнічна оцінка впливу токсичних хімічних речовин. Методика розслідування випадків професійних захворювань та отруєнь.	4		2		2
Тема 22. Особливості комбінованої, комплексної та поєднаної дії шкідливих речовин на організм лікаря-стоматолога та зубного техника.	1				1
Тема 23. Гігієна лікувально-профілактичних закладів. Гігієна та охорона праці лікаря-стоматолога. Радіаційна гігієна. Гігієнічні основи протирадіаційного захисту в лікувально-профілактичних закладах загально соматичного та стоматологічного профілю.	4	1	1		2
Тема 24. Гігієнічна оцінка лікувально-профілактичних закладів стоматологічного профілю. Гігієнічна оцінка умов перебування хворих та праці медичного	3		1		2

персоналу, в стоматологічній поліклініці.					
Тема 25. Гігієнічні основи організації санітарно-протиепідемічного режиму в стоматологічних лікувально-профілактичних закладах.	2		1		1
Тема 26. Методика контролю протирадіаційного захисту персоналу і радіаційної безпеки пацієнтів при застосуванні іонізуючих випромінювань в лікувальних закладах.	3	1	1		1
Тема 27 Розрахункові методи оцінки радіаційної безпеки та параметрів захисту населення від зовнішнього опромінення.	3		1		2
Тема 28. Гігієнічні засади здорового способу життя та особиста гігієна. Особиста гігієна як галузь гігієнічної науки, її зміст та значення для збереження і зміцнення здоров'я в сучасних умовах. Гігієна тіла (шкіри та волосся). Сучасні миючі засоби, їх гігієнічна оцінка. Гігієна порожнини рота та зубів, засоби по догляду за ними. Гігієнічні основи догляду за ротовою порожниною.	3		2		1
Разом за змістовим модулем 3	28	4	10		14
Підсумковий модульний контроль	10		2		8
Разом за модуль	90	10	36		44

5. Тематичний план лекцій

№ з/ч	Тема	Кількість годин
1.	Вступ в гігієну та екологію. Принципи гігієнічного нормування. Гігієнічне значення сонячної радіації, клімату, погоди. Акліматизація, профілактика метеотропних реакцій. Гігієна житла: мікроклімат, опалення, вентиляція, природне та штучне освітлення. Проблеми урбанізації. Гігієна населених місць. Вода і ґрунт як фактори здоров'я. Організація питного водопостачання. Основи санітарної очистки населених місць.	2
2.	Гігієна харчування, його екологічні та соціальні проблеми. Наукові основи раціонального харчування. Гігієнічні аспекти профілактики аліментарних захворювань та харчових отруєнь.	2
3.	Основи профілактики професійної патології. Гігієна і охорона праці лікаря-стоматолога. Іонізуюче випромінювання як чинник навколишнього середовища та виробнича шкідливість. Гігієнічні основи протирадіаційного захисту в лікувально-профілактичних закладах загальносоматичного та стоматологічного профілю.	2

4.	Гігієна дітей та підлітків. Основні закономірності росту і розвитку дитячого організму. Гігієна трудового та фізичного виховання і навчання дітей та підлітків. Гігієнічні основи планування дошкільних і шкільних закладів	2
5.	Гігієна лікувально-профілактичних закладів. Проблема профілактики внутрішньолікарняних інфекцій	2
	РАЗОМ	10

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Змістовий модуль 1. Гігієнічне значення навколишнього середовища та методи його гігієнічного дослідження	
1.	Місце та значення гігієни в системі медичних наук і практичної діяльності лікаря-стоматолога. Методи гігієнічних досліджень.	2
2.	Гігієнічна оцінка променистої енергії. Методика використання ультрафіолетового випромінювання з метою профілактики захворювань і санації повітряного середовища. Гігієнічна оцінка природного та штучного освітлення.	2
3.	Гігієнічна оцінка мікроклімату приміщень. Гігієнічна оцінка чистоти повітря та ефективності вентиляції.	2
4.	Методика гігієнічної оцінки впливу клімато-погодних умов на здоров'я людини. Профілактика метепатологічних реакцій людини.	2
5.	Гігієнічна оцінка санітарного стану ґрунту. Основи санітарної очистки населених місць.	2
6.	Гігієнічна оцінка джерел водопостачання та якості питної води.	2
7.	Методи покращання якості питної води. Методика визначення вмісту фтору в питній воді. Профілактика карієсу та флюорозу.	2
	Змістовий модуль 2. Гігієнічні основи харчування, здорового способу життя та розвитку дітей і підлітків.	
8.	Вивчення адекватності та збалансованості харчування. Методика оцінки харчового статусу та вітамінної забезпеченості організму людини.	2
9.	Гігієнічна оцінка ступеня якості та методика санітарної експертизи харчових продуктів. Теоретичні аспекти та методика профілактики аліментарних та аліментарно-зумовлених захворювань.	2
10.	Методика розслідування випадків харчових отруень.	2
11.	Методи оцінки стану здоров'я та фізичного розвитку дітей і підлітків.	2
12.	Норми проектування навчально-виховних закладів. Гігієнічна оцінка навчально-виховного процесу дітей. Гігієнічна оцінка шкільних підручників, дитячих меблів та предметів дитячого побуту (іграшки, одяг)	2
	Змістовий модуль 3. Гігієна та охорона праці в медицині. Гігієнічні основи діяльності лікувально-профілактичних закладів.	
13.	Основи промислової гігієни. Гігієнічна оцінка впливу шуму та вібрації.	2
14.	Гігієнічна оцінка впливу токсичних хімічних речовин і умовах виробничого середовища. Методика розслідування випадків професійних захворювань та отруень.	2
15.	Гігієна лікувально-профілактичних закладів. Гігієнічна оцінка умов перебування хворих та праці медичного персоналу в стоматологічній поліклініці.	2

16.	Методика контролю протирадіаційного захисту персоналу радіаційної безпеки пацієнтів при застосуванні іонізуючих випромінювань в лікувальних закладах. Розрахункові методи оцінки радіаційної безпеки та параметрів захисту населення від зовнішнього опромінення	2
17.	Гігієнічні основи здорового способу життя. Психогігієна та особиста гігієна. Методика гігієнічної оцінки засобів догляду за ротовою порожниною.	2
18.	Підсумковий модульний контроль "Гігієна та екологія"	2
	РАЗОМ	36

7. Самостійна робота

№ з/ч	Тема	Кількість годин	Вид контролю
	Змістовий модуль 1. Гігієнічне значення навколишнього середовища та методи його гігієнічного дослідження		
1.	Вступ в гігієну та екологію. Гігієна як галузь медичної науки. Основи санітарного законодавства. Місце і значення гігієни в системі медичних наук і практичній діяльності лікаря-стоматолога. Методи гігієнічних досліджень.	1	Поточний контроль
2.	Гігієнічна оцінка промислової енергії. Методика використання ультрафіолетового випромінювання з метою профілактики захворювань і санації повітряного середовища.	1	-//-
3.	Гігієнічна оцінка природного та штучного освітлення приміщень.	1	-//-
4.	Гігієнічна оцінка мікроклімату приміщень. Гігієнічна оцінка якості повітря та ефективності вентиляції.	1	-//-
5.	Гігієнічне значення повітряного середовища та його гігієнічна оцінка (визначення концентрації CO ₂ , окисленості повітря, пилових та бактеріологічних забруднень).	2	-//-
6.	Гігієнічна оцінка водопостачання. Читання лабораторних аналізів води.	1	-//-
7.	Методи покращання якості питної води. Методика визначення вмісту фтору в питній воді. Профілактика карієсу та флюорозу.	1	-//-
8.	Методика гігієнічної оцінки клімато-погодних умов та їх вплив на здоров'я людини. Гігієнічна оцінка санітарного стану ґрунту. Санітарна очистка населених місць.	1	-//-
9.	Методи вивчення впливу денатурованого навколишнього середовища на стан здоров'я населення.	1	-//-
	Разом за змістовим модулем 1	10	
	Змістовий модуль 2. Гігієнічні основи харчування, здорового способу життя та розвитку дітей і підлітків.		
10.	Харчування та здоров'я населення. Наукові основи раціонального харчування.	1	-//-
11.	Вивчення адекватності та збалансованості харчування. Методика оцінки харчового статусу та вітамінної забезпеченості організму людини.	2	-//-
12.	Гігієнічна оцінка ступеня якості та методика експертизи харчових продуктів.	1	-//-
13.	Гігієнічні проблеми харчування в умовах забрудненого навколишнього середовища та шкідливих виробництв.	1	-//-
14.	Теоретичні аспекти та методи профілактики аліментарних та аліментарно-зумовлених захворювань. Методика розслідування випадків харчових отруєнь.	1	-//-
15.	Аліментарна профілактика основних стоматологічних захворювань.	1	-//
16.	Вчення про здоров'я дітей і підлітків. Стан здоров'я школярів та фактори, що його формують. Гігієнічні основи організації навчальної та позанавчальної діяльності учнів різного віку. Основи психогігієни	2	-//-

	та особистої гігієни.		
17.	Гігієнічна оцінка навчально-виховного процесу, дитячих меблів та предметів дитячого побуту.	1	-//-
18.	Методи оцінки стану здоров'я та фізичного розвитку дітей і підлітків.	2	-//-
	Разом за змістовим модулем 2	12	
	Змістовий модуль 3. Гігієна та охорона праці в медицині. Гігієнічні основи діяльності лікувально-профілактичних закладів.		
19.	Праця і здоров'я. Класифікація чинників виробничого середовища. Гігієнічна характеристика фізичних, хімічних та біологічних чинників виробничого середовища.	1	-//-
20.	Гігієнічна оцінка шуму та вібрації.	1	-//-
21.	Гігієнічна оцінка впливу токсичних хімічних речовин. Методика розслідування випадків професійних захворювань та отруєнь.	2	-//-
22.	Особливості комбінованої, комплексної та поєднаної дії шкідливих речовин на організм лікаря-стоматолога та зубного техника.	1	-//-
23.	Гігієна лікувально-профілактичних закладів. Гігієна та охорона праці лікаря-стоматолога. Радіаційна гігієна. Гігієнічні основи протирадіаційного захисту в лікувально-профілактичних закладах загально соматичного та стоматологічного профілю.	2	-//-
24.	Гігієнічна оцінка лікувально-профілактичних закладів стоматологічного профілю. Гігієнічна оцінка умов перебування хворих та праці медичного персоналу, в стоматологічній поліклініці.	2	-//-
25.	Гігієнічні основи організації санітарно-протиепідемічного режиму в стоматологічних лікувально-профілактичних закладах.	1	-//-
26.	Методика контролю протирадіаційного захисту персоналу і радіаційної безпеки пацієнтів при застосуванні іонізуючих випромінювань в лікувальних закладах.	1	-//-
27.	Розрахункові методи оцінки радіаційної безпеки та параметрів захисту населення від зовнішнього опромінення.	2	-//-
28.	Гігієнічні засади здорового способу життя та особиста гігієна. Особиста гігієна як галузь гігієнічної науки, її зміст та значення для збереження і зміцнення здоров'я в сучасних умовах. Гігієна тіла (шкіри та волосся). Сучасні миючі засоби, їх гігієнічна оцінка. Гігієна порожнини рота та зубів, засоби по догляду за ними. Гігієнічні основи догляду за ротовою порожниною.	1	-//-
	Разом за змістовим модулем 3	14	-//-
	Підготовка до підсумкового модульного контролю	8	Підсумковий модульний контроль
	Разом за модуль	44	

8. Індивідуальні завдання

Тема: “Оцінка впливу індивідуального харчування на рівень загальної та стоматологічної захворюваності”.

Виконується за бажанням студента з метою покращити успішність з дисципліни за шкалою ECTS. Під час виконання індивідуального завдання на основі вивчення додаткової літератури проводиться оцінка механізмів аліментарної регуляції діяльності органів та систем організму, встановлюється зв'язок між харчуванням та виникненням і розвитком основних стоматологічних захворювань. Розглядається нутрієнтний склад харчового раціону та виявляється його імовірний вплив на розвиток стоматологічних захворювань тощо.

9. Методи навчання

Вивчення предмету проводиться за допомогою наступних методів:

- викладання лекційного матеріалу;
- використання навчального наглядного обладнання (таблиць, стендів, муляжів тощо);
- використання комп'ютерних тестів і програм, відеофільмів,
- розв'язування ситуаційних задач,
- проведення лабораторних досліджень та оцінка їх результатів,
- аналіз та оцінка результатів інструментальних досліджень і показників,
- науково-дослідна робота,
- самостійна робота студентів.

Основними видами навчальних занять згідно з навчальним планом є:

- лекції;
- практичні заняття;
- самостійна позааудиторна робота студентів;
- елективні курси за окремими програмами.

Головна мета лекційного курсу – розвиток у студентів наукового гігієнічного мислення та його використання для оцінки рівня загального і стоматологічного здоров'я, надання рекомендацій з гігієнічних питань здоровій та хворій людині, використання гігієнічних знань для оптимізації умов праці та лікарняного середовища, профілактики внутрішньолікарняних інфекцій в лікувально-профілактичних закладах, в тому числі стоматологічного профілю, проведення санітарно-освітньої роботи тощо.

Теми лекційного курсу розкривають проблемні питання відповідних розділів гігієни та екології.

Практичні заняття за методикою їх організації є практично-орієнтованими та передбачають:

- оволодіння студентами найбільш поширеними методиками гігієнічних досліджень факторів навколишнього середовища (температура, вологість, швидкість руху повітря, стан повітряного середовища, освітлення, вентиляція закритих приміщень, зокрема стоматологічного профілю, оцінка стану фактичного харчування населення та якості харчових продуктів, організація водопостачання тощо);
- дослідження впливу чинників навколишнього середовища на загальне і стоматологічне здоров'я людини;
- засвоєння основних навичок проведення поточного санітарного нагляду в лікувально-профілактичних закладах та, зокрема стоматологічних поліклініках (кабінетах);
- розвиток гігієнічних знань і мислення шляхом оволодіння практичними навичками, розв'язання ситуаційних задач, аналізу результатів гігієнічних досліджень, оформлення певних профілактичних рекомендацій, виконання навчально-дослідних наукових робіт та обговорення їх результатів.

Поточна навчальна діяльність студентів контролюється на практичних заняттях відповідно до конкретних цілей поточної теми та під час виконання

індивідуальної роботи студентами. Засвоєння кожної теми контролюється на заняттях (початковий контроль – як рівень готовності до проведення практичних занять та кінцевий - рівень знань та умінь, що набуті) шляхом усного або письмового опитування, розв'язання типових та ситуаційних завдань.

Підсумковий контроль засвоєння модуля здійснюється по завершенню його вивчення. Оцінка засвоєння проводиться на підсумковому модульному контрольному занятті у вигляді усного чи письмового опитування, розв'язання ситуаційних задач, бланкового або комп'ютерного тестового контролю тощо.

10. Методи контролю

9.1. Загальна оцінка навчальної діяльності студента (О) складається з

- оцінки за поточну навчальну діяльність студента (А) та
- оцінки за підсумковий модульний контроль (Б).

$$O=A+B$$

Максимальна кількість балів, що присвоюється студентам при засвоєнні кожного модуля (О) - 200, мінімальна - 120. Максимальна оцінка за поточну навчальну діяльність (А) – 120 балів, мінімальна - 72. Максимальна оцінка за підсумковий модульний контроль (Б) – 80 балів, мінімальна - 48.

9.2. Оцінювання поточної навчальної діяльності студента (отримання оцінки А)

Оцінювання теоретичних знань та навичок студента проводиться на кожному практичному занятті за традиційною 5-ти бальною шкалою. Наприкінці вивчення тем модулю викладач обчислює середню оцінку, яка визначається як сума всіх зафіксованих оцінок поділених на їх кількість. Оцінку А отримують в результаті конвертування середньої оцінки у бали кредитно-модульної шкали за допомогою таблиці 1.

У випадку недостатнього засвоєння матеріалу на занятті студент отримує національну оцінку "2" , яка відповідає оцінці "0" кредитно-модульної шкали. Оцінка "2" не враховується при обчисленні середнього балу.

9.3. Оцінювання знань на підсумковому модульному контролі (отримання оцінки Б)

9.3.1. Умови допуску студента до підсумкового модульного контролю.

Підсумковий модульний контроль здійснюється по завершенні вивчення всіх тем модуля на останніх двох заняттях. До підсумкового модульного контролю допускаються студенти, які не мають пропущених занять та у ході поточної навчальної діяльності набрали не менш 72 балів.

В разі нестачі балів за поточну успішність студент має можливість підвищити свою оцінку шляхом відробки негативних оцінок ("2") або шляхом складання додаткового тестового контролю, який включає у себе питання з усіх тем модулю. У разі отримання позитивної оцінки студент може бути допущеним до складання підсумкового модульного контролю. Шлях підвищення загальної

оцінки за поточну успішність обирається викладачем і залежить від кількості балів, що не вистачає студенту для отримання позитивного мінімуму.

Відпрацювання занять, які пропущені з поважної причини, проводяться в межах терміну, дозволеного деканатом, згідно графіку відпрацювань на кафедрі. Відпрацювання занять, що пропущені з неповажної причини, проводяться на платній основі у повному обсязі у встановлені викладачем терміни.

9.3.2. Структура та оцінювання підсумкового модульного контролю.

Підсумковий модульний контроль проводиться у вигляді усного (або письмового) контролю знань з використанням контрольного пакету практично орієнтованих питань (завдань), затвердженого на засіданні кафедри і включеного до навчально-методичного комплексу дисципліни. Кількість питань у білеті - 4. Кожне питання оцінюється окремо, спочатку по 5-ти бальній шкалі, а потім оцінка конвертується у бали кредитно-модульно-рейтингової шкали наступним чином: "5" - 20 балів, "4" - 16 балів, "3" - 12 балів, "2" - 0 балів.

Підсумковий модульний контроль вважається зарахованим, якщо студент набрав не менше, ніж 48 балів. Максимальна кількість балів підсумкового модульного контролю дорівнює 80.

Оцінка з дисципліни виставляється студентам у відповідності до таблиці 2.

Таблиця 1

Конвертування середньої оцінки за модуль у бали кредитно-модульної шкали

5,00 — 120	4,42 — 106	3,83 — 92	3,25 — 78	2,67 — 64	2,08 — 50
4,96 — 119	4,38 — 105	3,79 — 91	3,21 — 77	2,63 — 63	2,04 — 49
4,92 — 118	4,33 — 104	3,75 — 90	3,17 — 76	2,58 — 62	2,00 — 48
4,88 — 117	4,29 — 103	3,71 — 89	3,13 — 75	2,54 — 61	1,96 — 47
4,83 — 116	4,25 — 102	3,67 — 88	3,08 — 74	2,50 — 60	1,92 — 46
4,79 — 115	4,21 — 101	3,63 — 87	3,04 — 73	2,46 — 59	1,88 — 45
4,75 — 114	4,17 — 100	3,58 — 86	3,00 — 72	2,42 — 58	1,83 — 44
4,71 — 113	4,13 — 99	3,54 — 85	2,96 — 71	2,38 — 57	1,79 — 43
4,67 — 112	4,08 — 98	3,50 — 84	2,92 — 70	2,33 — 56	1,75 — 42
4,63 — 111	4,04 — 97	3,46 — 83	2,86 — 69	2,29 — 55	1,71 — 41
4,58 — 110	4,00 — 96	3,42 — 82	2,83 — 68	2,25 — 54	1,67 — 40
4,54 — 109	3,96 — 95	3,38 — 81	2,79 — 67	2,21 — 53	1,63 — 39
4,50 — 108	3,92 — 94	3,33 — 80	2,75 — 66	2,17 — 52	1,58 — 38
4,46 — 107	3,88 — 93	3,29 — 79	2,71 — 65	2,13 — 51	1,54 — 37

Таблиця 2

Рейтинг студента за модуль RD		Національна шкала оцінювання
У долях від RD	Бали за дисципліну	
$0,85R \leq RD \leq 1,00R$	від 170,0 до 200,0	5 (відмінно)
$0,70R \leq RD < 0,85R$	від 140,0 до 169,9	4 (добре)
$0,60R \leq RD < 0,70R$	від 120,0 до 139,9	3 (задовільно)
$RD < 0,60R$	<120,0	2 (незадовільно)

9.4. Ранжування студентів за рівнем досягнутих результатів

Система викладання дисципліни дозволяє ранжувати студентів за рівнем досягнутих результатів та визначати їх успішність в освітній діяльності. Рейтинг (сума балів за вивчення дисципліни) впливає на призначення академічної стипендії та отримання різних форм заохочення: надання переважного права при вступі до магістратури та аспірантури, присудження грантів для навчання або стажування за кордоном, висунення на отримання іменної стипендії, рекомендації при влаштуванні на роботу.

Рейтингова оцінка з дисципліни виставляється студенту у відповідності до таблиці 3.

Таблиця 3

Шкала оцінювання ECTS	Статистичний показник
A	Найкращі 10% студентів
B	Наступні 25% студентів
C	Наступні 30% студентів
D	Наступні 25% студентів
E	Останні 10% студентів

Оцінка F_x виставляється студенту, який набрав мінімальну кількість балів за поточну навчальну діяльність, але не склав підсумковий контроль. Повторне складання підсумкового модульного контролю дозволяється студенту не більше двох разів. Оцінка F виставляється студенту, який не набрав мінімальної кількості балів за поточну навчальну діяльність і не був допущений до підсумкового модульного контролю. Студенти, які отримали оцінки F_x та F ("2"), не підлягають ранжуванню навіть після перескладання модулю з позитивною оцінкою. Такі студенти в разі успішного перескладання модулю автоматично отримують бал E.

11. Методичне забезпечення

№ з/п	Назва теми	Методичні вказівки, навчальне обладнання
1.	Місце та значення гігієни в системі медичних наук і практичної діяльності лікаря-стоматолога. Методи гігієнічних досліджень.	MP1, T1
2.	Гігієнічна оцінка промислової енергії. Методика використання ультрафіолетового випромінювання з метою профілактики захворювань і санації повітряного середовища. Гігієнічна оцінка природного та штучного освітлення.	MP2

3.	Гігієнічна оцінка мікроклімату приміщень. Гігієнічна оцінка якості повітря та ефективності вентиляції.	MP3, ВФ
4.	Методика гігієнічної оцінки впливу клімато-погодних умов на здоров'я людини. Гігієнічна оцінка санітарного стану ґрунту.	MP4
5.	Гігієнічна оцінка водопостачання. Методика читання лабораторних аналізів води.	MP5
6.	Методи покращання якості питної води. Методика визначення вмісту фтору в питній воді. Профілактика карієсу та флюорозу.	MP6, ВФ
7.	Вивчення адекватності та збалансованості харчування. Методика оцінки харчового статусу та вітамінної забезпеченості організму людини.	MP7, КП
8.	Гігієнічна оцінка ступеня якості та методика санітарної експертизи харчових продуктів. Теоретичні аспекти та методика профілактики аліментарних та аліментарно-зумовлених захворювань.	MP8, Т
9.	Методика розслідування випадків харчових отруєнь.	MP 9,Т
10.	Гігієнічні основи здорового способу життя. Психогігієна та особиста гігієна. Методика гігієнічної оцінки засобів догляду за ротовою порожниною.	MP10
11.	Методи оцінки стану здоров'я та фізичного розвитку дітей і підлітків. Гігієнічна оцінка навчально-виховного процесу в школі та дитячих меблів	MP11, Т
12.	Гігієнічна оцінка впливу шуму та вібрації.	MP12, ВФ
13.	Гігієнічна оцінка впливу токсичних хімічних речовин. Методика розслідування випадків професійних захворювань та отруєнь.	MP13, ВФ
14.	Гігієна лікувально-профілактичних закладів стоматологічного профілю. Гігієнічна оцінка умов перебування хворих та праці медичного персоналу в стоматологічній поліклініці.	MP14
15.	Методика контролю протирадіаційного захисту персоналу радіаційної безпеки пацієнтів при застосуванні іонізуючих випромінювань в лікувальних закладах. Розрахункові методи оцінки радіаційної безпеки та параметрів захисту населення від зовнішнього опромінення.	MP15
16.	Підсумковий модульний контроль "Гігієна та екологія".	ТКП
	Разом	32

Примітка: MP — методична розробка, Т — таблиця, С — стенд, КП - комп'ютерна програма, ТКП — тестова комп'ютерна програма, ВФ — відеофільм

12. Рекомендована література

Базова

1. Гігієна стоматологічних закладів. Посібник / І.Т.Матасар, В.І.Ципріян та інші. – К.Вольф, 2010. -146 с.
2. Гігієна та екологія. – Підручник / За ред. В. Г. Бардова. - Вінниця: Нова книга, 2006. – 720 с.
3. Бардов В.Г., Сергета І.В., Степаненко Г.П., Омельчук С.Т., Швайко І.І. та ін. Загальна гігієна та екологія людини. Навчальний посібник для студентів стоматологічного факультету. 2002. - 213 с.
4. Загальна гігієна: пропедевтика гігієни. Підручник /Є.Г.Гончарук, Ю.І.Кундієв, В.Г.Бардов та інші.; За ред. Є.Г.Гончарука. К.: Вища шк., 1995. – 552 с.
5. Гігієна харчування з основами нутриціології. Підручник /За ред. В.І.Ципріяна. - К.: “Здоров’я”, 1999. – 568 с.
6. Общая гигиена: пропедевтика гигиены. Учебник /Е.И.Гончарук, В.Г.Бардов, Г.И.Румянцев и др., Под ред. Е.И. Гончарука. - К.: Вища шк., 1991. – 384 с.
7. Общая гигиена: пропедевтика гигиены. Учеб. для иностр. студентов /Е.И.Гончарук, Ю.И.Кундиев, В.Г.Бардов и др. – 2-е изд., перераб. и доп. – К., Вища шк. 1999. – 652 с.
8. Мізюк М.І. Гігієна: Підручник. – К.: Здоров’я, 2002.- 288с.
9. Мізюк М.І. Гігієна: Посібник для практичних занять. – К.: Здоров’я, 2002.- 256с.
10. Минх А.А.. Общая гигиена . - М.: Медицина, 1984. – 480 с.
11. Гигиена /Р.Д.Габович, С.С.Познанский, Г.Х.Шахбазян. - К.: Вища шк., 1983.– 320 с.
12. Профілактична медицина. Загальна гігієна з основами екології: навчальний посібник /І.І.Даценко, Р.Д.Габович. - К.: “Здоров’я, 1999. – 692 с.
13. Методические указания по самоподготовке студентов лечебного и стоматологического факультетов к занятиям по общей гигиене. / Под редакцией Бардова В.Г. К.: Киевский медицинский институт им. акад. А.А. Богомольца. 1988. – 174 с.
14. Мащенко М.П., Мечов Д.С., Мурашко В.О. Радіаційна гігієна - Харків; МОЗ України, КМАПО, 1999.-389 с.

Допоміжна

1. Нікберг І.І., Сергета І.В., Цимбалюк Л.І. Гігієна з основами екології. – К.: Здоров’я, 2001. – 503 с.
2. Николаев А. И., Цепов Л. М. Санитарно-гигиенический режим в терапевтических стоматологических кабинетах (отдельных). – М.: МЕД пресс-информ, 2002. – 80 с.
3. Комунальна гігієна. – Є.Г.Гончарук, В.Г.Бардов, С.І.Гаркавий та ін.; За ред. Є.Г.Гончарука. –К.: Здоров’я, 2003. – 728 с.
4. Николаев А. И., Цепов Л. М. Практическая терапевтическая стоматология. – СПб: Санкт – Петербургский ин-т стоматологии, 2001. – 390 с.

5. Санитарно-гигиенический и противоэпидемический режим в учреждениях стоматологического профиля / В. В. Анашкин, Н. А. Анашкина, С. Д. Волков и др. – К.: Транспорт Украины, 1999. – 158 с.
6. Загальна гігієна. Словник довідник. /І.І.Даценко, В.Г.Бардов, Г.П.Степаненко та інш. Львів. : “Афіша”. 2001. – 240 с.
7. Даценко І.І. Гігієна та екологія. Навчальний посібник. Львів: “Афіша”. 2000.– 244 с.
8. Гигиена /Под ред. акад. РАМН Г.И.Румянцева. - М.: Медицина, 2000.-608с.
9. Пивоваров Ю.П. Гигиена и основы экологии человека: Учебник для студ. высш. мед. учеб. заведений / Ю.П.Пивоваров, В.В.Королик, Л.С.Зиневич; Под ред. Ю.П.Пивоварова. – М.: Издательский центр „Академия”, 2004 -528с.
10. Гігієна праці. Підручник / А.М. Шевченко, О.П.Яворовський, Г.О.Гончарук та інш.: За ред. А.М.Шевченка. - К., Інфотекс, 2000. – 608 с.
11. Никберг И.И. Гигиена больниц . - К., 1993.
12. Внутрибольничные инфекции /пер. с англ., под ред. Р.П.Венцеля. - М., 1990.
13. Труд и здоровье медицинских работников. /под ред. В.К. Овчарова. - М., 1985.

13. Інформаційні ресурси

<http://library.sumdu.edu.ua>

<http://hygiene.med.sumdu.edu.ua/ru/>